

ZAGADNIENIE AUTONOMII POJĘĆ KONSTYTUCYJNYCH W KONTEKŚCIE BUDOWANIA ZAUFANIA OBYWATELI DO PAŃSTWA I STANOWIONEGO PRZEZ NIE PRAWA

sporządzono na zlecenie
Centrum Analiz Legislacyjnych i Gospodarczych

CENTRUM ANALIZ
LEGISLACYJNYCH
I GOSPODARCZYCH

Warszawa, 2023 r.

Opracowano na zlecenie:

Centrum Analiz Legislacyjnych i Gospodarczych

Aleja Księcia Józefa Poniatowskiego 1, 03-901 Warszawa
www.calg.pl, kontakt@calg.pl

Autor:

dr Aleksandra Syryt; a.syryt@uksw.edu.pl

Wydział Prawa i Administracji,
Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie

*Sfinansowano przez Narodowy Instytut Wolności – Centrum Rozwoju Społeczeństwa Obywatelskiego ze środków
Programu Fundusz Inicjatyw Obywatelskich NOWEFIO na lata 2021-2030*

1. Wprowadzenie

Problematyka autonomii pojęć konstytucyjnych stanowi istotny element rozważań dotyczących funkcjonowania państwa prawnego i budowania zaufania obywateli do państwa oraz stanowionego przez nie prawa. Konstytucja, będąca fundamentem porządku prawno-politycznego, jest źródłem zasad i wartości, które kształtują nie tylko treść aktów prawnych, ale również same pojęcia, jakie przyjmuje się w ramach tego porządku.

W kontekście budowania zaufania obywateli do państwa, istotne jest, aby pojęcia konstytucyjne były spójne, jasne i zrozumiałe dla społeczeństwa. Autonomia pojęć konstytucyjnych odnosi się do niezależności i precyzji tych pojęć, a także ich spójności wewnątrz systemu prawnego. Odpowiednio zdefiniowane i stosowane pojęcia konstytucyjne przyczyniają się do zapewnienia bezpieczeństwa praw i ochrony praw obywateli.

W niniejszym opracowaniu zostanie podjęta analiza zagadnienia autonomii pojęć konstytucyjnych w kontekście budowania zaufania obywateli do państwa i stanowionego przez nie prawa.

W szczególności zostanie przedstawiona istota tych pojęć i ich znaczenie w kontekście tworzenia prawa i jego interpretacji. Będą też zasygnalizowane problemy praktyczne związane z rozumieniem Konstytucji i jej relacją do innych aktów normatywnych. W tym kontekście zostaną też wskazane związki między autonomią pojęć konstytucyjnych a konstrukcją tzw. pojęć zastanych.

W odniesieniu do budowania zaufania obywateli do państwa i stanowionego przez nie prawa, pojęcia konstytucyjne stanowią fundament praworządności. Precyzyjne i spójne pojęcia konstytucyjne nie tylko ułatwiają interpretację prawa, ale także pozwalają obywatelom lepiej zrozumieć swoje prawa i obowiązki. Z tego względu nie można zapominać, że autonomia pojęć konstytucyjnych ma istotny wpływ na jakość legislacji i skuteczność systemu prawnego, a co za tym idzie, na budowanie zaufania obywateli do państwa prawnego jako gwaranta ich praw i wolności.

2. Zasada budowania zaufania obywateli do państwa i stanowionego przez nie prawa

Art. 2 Konstytucji RP¹ stanowi, że „Rzeczpospolita Polska jest demokratycznym państwem prawnym, urzeczywistniającym zasady sprawiedliwości społecznej”. Trybunał Konstytucyjny, odwołując się do koncepcji państwa prawnego, wskazuje zasady wynikające z tych koncepcji, a także wywodzi zasady bardziej szczegółowe. Wśród nich jedną z najważniejszych jest zasada zaufania obywatela do państwa, która wskazuje relacje między osobą (określonymi podmiotami) a państwem². Jest ona cechą demokratycznego państwa prawnego, gdyż demokratyczne państwo prawne oznacza państwo, w którym chroni się zaufanie do państwa i stanowionego przez nie prawa. Co ważne, zasada ochrony zaufania (inaczej zasada lojalności państwa względem

obywateli) wyznacza sytuację prawną nie tylko obywateli, lecz także chroni przed ingerencją władzy państwowej inne podmioty stosunków prawnych³.

Zasada lojalności wykazuje pewne podobieństwo do zasady dotrzymywania umów (*pacta sunt servanda*)⁴. Stanowi ona wyznacznik roli państwa i oparcie dla wszystkich stosunków między nim a obywatelami⁵. Oznacza przede wszystkim konieczność ochrony praw słusznie nabytych i ochrony interesów w toku⁶. Odnosi się także do zakaz tworzenia przez prawodawcę takich treści normatywnych, które są niewykonalne, stanowią złudzenie prawa i w konsekwencji jedynie pozór ochrony tych interesów majątkowych, które są funkcjonalnie związane z treścią ustanowionego prawa podmiotowego⁷.

¹ Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz. U. Nr 78 poz. 483, ze zm.; Konstytucja RP).

² Zob. np. wyrok TK dnia 20 grudnia 1999 r., sygn. K 4/99, OTK ZU nr 1/1999, poz. 165.

³ Zob. wyrok TK z dnia 31 stycznia 2001 r., sygn. P 4/99, OTK ZU nr 1/2001, poz. 5.

⁴ Zob. wyroki TK z dnia: 13 listopada 2013 r., sygn. K 2/12, OTK ZU nr 10/A/2012, poz. 12; 20 grudnia 1999 r., sygn. K 4/99, OTK ZU nr 7/1999, poz. 165.

⁵ Zob. wyrok TK z dnia 19 listopada 2008 r., sygn. Kp 2/08, OTK ZU nr 9/A/2008, poz. 157.

⁶ Zob. np. orzeczenie TK z dnia 2 marca 1993 r., sygn. K 9/92, OTK ZU nr 1/1993, poz. 6; wyroki TK z dnia: 24 października 2000 r., sygn. SK 7/00, OTK ZU nr 7/2000, poz. 256; 15 lutego 2005 r., sygn. K 48/04, OTK ZU nr 2/A/2005, poz. 15; 29 września 2014 r., sygn. K 49/12, OTK ZU nr 8/A/2014, poz. 94.

⁷ Zob. np. wyroki TK z dnia 19 grudnia 2002 r., sygn. K 33/02, OTK ZU nr 7/A/2002, poz. 97; 25 listopada 1997 r., sygn. K 26/97, OTK ZU nr 5/-/6/1997, poz. 64 i 13 kwietnia 1999 r., sygn. K 36/98, OTK ZU nr 3/1999, poz. 40.

Zasada ochrony zaufania jednostki do państwa i stanowionego przez nie prawa wiąże się z bezpieczeństwem prawnym jednostki. Wynika z niej dyrektywa takiego stanowienia i stosowania prawa, by nie stawało się ono swoistą pułapką na obywatela i aby mógł on układać swoje sprawy w zaufaniu, że nie naraża się na prawne skutki, których nie mógł przewidzieć w momencie podejmowania decyzji i działań oraz w przekonaniu, iż jego działania podejmowane zgodnie z obowiązującym prawem będą także w przyszłości uznawane przez porządek prawny⁸. Bezpieczeństwo prawne jest oparte na pewności prawa. Oznacza ono zespół cech przysługujących prawu, które gwarantuje jednostce bezpieczeństwo prawne, umożliwiając jej decydować o swoim postępowaniu na

podstawie pełnej znajomości przesłanek działania organów państwa, a zarazem znajomości konsekwencji prawnych, jakie postępowanie to może za sobą pociągnąć⁹.

Spełnienie wymogów zasady lojalności, w tym budowanie poprzez legislację bezpieczeństwa prawnego i przewidywalność prawa stanowionego przez państwo jest jedną z gwarancji ochrony wolności i praw jednostki. Z zasady zaufania wynika zasada przy tym wymóg jednoznaczności (określoności) prawa. To znaczy, że przepisy muszą być formułowane w sposób poprawny, precyzyjny i jasny. Wskazany standard dotyczy przede wszystkim ochrony praw i wolności¹⁰.

⁸ Zob. wyrok TK z dnia 7 lutego 2001 r., sygn. K 27/00, OTK ZU nr 2/2001, poz. 29.

⁹ Zob. wyroki TK z dnia: 14 czerwca 2000 r., sygn. P 3/00, OTK ZU nr 5/2000, poz. 138; 20 stycznia 2009 r., P 40/07, OTK ZU nr 1/A/2009, poz. 4; 24 lutego 2010 r., sygn. K 6/09, OTK ZU nr 2/A/2010, poz. 15.

¹⁰ Zob. wyrok TK z dnia 11 stycznia 2000 r., sygn. K 7/99, OTK ZU nr 1/2000, poz. 2. Por. też szeroki wywód na temat zasady określoności i testu określoności w wyroku TK z dnia 28 października 2009 r. sygn. Kp 3/09, OTK ZU nr 9/A/2009, poz. 138.

Dokonując oceny zgodności aktów normatywnych z zasadą ochrony zaufania do państwa i stanowionego przez nie prawa, „należy ustalić, na ile oczekiwania jednostki, że nie narazi się ona na prawne skutki, których nie mogła przewidzieć w momencie podejmowania decyzji i działań, są usprawiedliwione. Jednostka musi zawsze liczyć się z tym, że zmiana warunków społecznych lub gospodarczych może wymagać nie tylko zmiany obowiązującego prawa, ale również niezwłocznego wprowadzenia w życie nowych regulacji prawnych”¹¹.

Choć wskazane wyżej standardy dotyczą przede wszystkim stanowienia i stosowania prawa na poziomie podkonstytucyjnym, to nie bez znaczenia jest w tym wypadku rozumienie pojęć konstytucyjnych, które wyznaczają nieprzekraczalne ramy działania prawodawcy. Tymczasem pojęcia używane przez ustrojodawcę, występują także w innych aktach normatywnych i w tym wypadku pojawia się niekiedy wątpliwość, jak rozumieć Konstytucję i czy można ją interpretować i stosować przez pryzmat wyrażeń ustawowych i podustawowych.

Ustalenie tego ma nie tylko znaczenie teoretyczne, ale przekłada się na praktykę i granice działalności prawodawcy, a w konsekwencji na to, jakiej jakości będzie tworzone prawo i w jaki sposób będzie ono stosowane.

¹¹ Zob. np. wyrok TK z dnia 24 lutego 2010 r., sygn. K 6/09, OTK ZU nr 2/A/2010, poz. 15.

3. Interpretacja Konstytucji

Konstytucja RP jako akt normatywny zawierający normy prawne podlega wykładni. Choć w doktrynie przedstawia się różne metody interpretacji Konstytucji¹², nie ma wątpliwości, że jest ona dokonywana przez różne podmioty. Potwierdza to S. Wronkowska, która jednocześnie podkreśla, że wobec właściwości Konstytucji oraz jej otoczenia normatywnego, jej wykładnia jest coraz bardziej skomplikowana i nabiera coraz większego znaczenia¹³. Autorka ta wskazuje na cechy swoiste tekstu Konstytucji, co ma wpływ na jego interpretację. Jest to związane z tym, że akty te z punktu widzenia technik

legislacyjnych są tworzone w sposób znacznie mniej rygorystyczny niż teksty innych aktów normatywnych. Na taki stan rzeczy wpływają tematyka Konstytucji i różnorodność zawartych w nich treści, a także odwoływanie się do wartości. To powoduje, że w przypadku Konstytucji, zgodność między zasadami redagowania tekstu a zasadami jego interpretacji jest niewielka. Co więcej, zastosowanie przez twórcę tekstu Konstytucji specyficznego stylu, często uroczystego i nie uwzględniającego pojęć występujących w systemie prawa, utrudnia interpretatorom odwołanie się do językowych reguł wykładni¹⁴.

¹² Zob. przegląd stanowisk doktryny w tym zakresie dokonany przez D. Minich, *Wykładnia konstytucji a wykładnia prawa w zgodzie z konstytucją*, [w:] *Jurisprudencja 2. Integracja zewnętrzna i wewnętrzna nauk prawnych cz. 1*, red. M. Zirk-Sadowski, B. Wojciechowski, T. Bekrycht, Łódź 2014, s. 227-241 i przywołana tam literatura przedmiotu. Zob. też M. Zirk-Sadowski, *Tożsamość konstytucyjna sądów administracyjnych*, [w:] *Wykładnia konstytucji. Aktualne problemy i tendencje*, red. M. Smolak, Warszawa 2016, s. 96 i przywołana przez tego autora literatura dotycząca autonomicznej wykładni Konstytucji.

¹³ S. Wronkowska, *O niektórych osobliwościach konstytucji i jej interpretacji*, [w:] *Wykładnia konstytucji. Aktualne problemy i tendencje*, red. M. Smolak, Warszawa 2016, s. 17. Zob. też W. Sokolewicz, *O osobliwościach wykładni przepisów konstytucyjnych*, [w:] *Państwo prawa i prawo karne. Księga jubileuszowa Profesora Andrzeja Zolla*, red. P. Kardas, T. Sroka, W. Wróbel, Warszawa 2012, s. 371-373.

¹⁴ S. Wronkowska podkreśla też, że „Formułując uwagi o interpretowaniu konstytucji, podkreśla się zazwyczaj – jako tej interpretacji cechą szczególną – przewagę wykładni pozajęzykowej nad językową. Z twierdzeniem tym można się zgodzić, jeśli owa «przewaga» oznacza nie to, że daje się pierwszeństwo wykładni pozajęzykowej, lecz to, że wykładając konstytucję, nie jest możliwe, by poprzestać na wykładni językowej, a to ze względu na jej zawodność lub ograniczone rezultaty, zatem że dokonywanie wykładni pozajęzykowej staje się nieodzowne i że to ona manifestuje się szczególnie silnie” (S. Wronkowska, *O niektórych osobliwościach...*, s. 27).

Interpretacja Konstytucji musi przy tym uwzględniać zasady konstytucyjne, w tym jej nadrzędność wobec wszystkich innych aktów normatywnych w państwie (art. 8 ust. 1 Konstytucji RP). Ma to znaczenie przy ustaleniu znaczenia poszczególnych reguł wynikających z Konstytucji¹⁵.

Jedną z charakterystycznych cech języka Konstytucji są zawarte w niej pojęcia autonomiczne. Należą do nich zarówno wyrazy, jak i wyrażenia, które mimo że występują w języku powszechnym lub w języku prawnym i mają ugruntowane znaczenie, to w Konstytucji mają inne znaczenie. Tekst Konstytucji opiera się zatem na pojęciach autonomicznych oraz pojęciach zastanych¹⁶. To prowadzi do konieczności dokonywania wykładni Konstytucji z uwzględnieniem jej specyfiki i zawartych w niej konstrukcji leksykalnych, ale także z poszanowaniem wartości i zasad konstytucyjnych.

Jak wskazywał W. Sokolewicz, „W odniesieniu do konstytucji [...] pierwszeństwo wykładni językowo-logi-

cznej (gramatycznej), wbrew szeroko rozpowszechnionym poglądom [...], nie jest tak bezsporne [...]. Potrzeba szerokiego i przynajmniej równorzędnego uwzględnienia innych rodzajów wykładni: historycznej, teleologicznej, funkcjonalnej czy systematycznej (systemowej) ma swoje źródło w paru okolicznościach. Pierwszą z nich jest język konstytucji, nie tak ścisły, jak aktów przynależnych do innych gałęzi prawa [...]. Drugą okoliczność stanowi tryb przygotowania i stanowienia konstytucji – [...] bardziej upolityczniony niż zwykłego ustawodawstwa. Prowadzi on do formułowania poszczególnych przepisów w drodze kompromisu [...]. W rezultacie są one niekiedy wystylizowane niezbyt precyzyjnie, co też utrudnia ich ścisłą językową interpretację”¹⁷.

J. Trzeciński podaje argumenty za koniecznością stosowania autonomicznej wykładni Konstytucji¹⁸. Po pierwsze, jest to nadrzędna rola Konstytucji w systemie źródeł prawa. Po drugie, jest to obowiązek bezpośredniego stosowania Konstytucji.

¹⁵ J. Trzeciński, *Znaczenie autonomicznej wykładni konstytucji na przykładzie orzecznictwa sądów administracyjnych*, [w:] *Wykładnia konstytucji. Aktualne problemy i tendencje*, red. M. Smolak, Warszawa 2016 s. 56.

¹⁶ S. Wronkowska, *O niektórych osobliwościach ...*, 26-27.

¹⁷ W. Sokolewicz, *Komentarz do art. 159*, [w:] *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, t. I, red. L. Garlicki, Warszawa 1999, s. 10.

¹⁸ Zob. także P. Tuleja, *Podstawowe problemy związane z interpretacją Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej w orzecznictwie Trybunału Konstytucyjnego*, [w:] *Księga XX-lecia orzecznictwa Trybunału Konstytucyjnego*, red. M. Zubik, Warszawa 2006.

Po trzecie, jest to ochrona systemu konstytucyjnych wartości, a więc konstytucyjnej aksjologii¹⁹. Powyżej poczynione ustalenia powodują, że należy zgodzić się z daną argumentacją i w jej duchu dokonywać wykładni Konstytucji RP.

Jednym z podstawowych organów dokonujących wykładni Konstytucji RP jest Trybunał Konstytucyjny. Jako organ władzy publicznej stosuje on prawo, czyli rozstrzyga sprawy w ramach swoich kompetencji na podstawie norm prawnych. Wykonując uprawnienia musi

on dokonywać wykładni przepisów prawnych w sposób rzetelny, logiczny i uwzględniający perspektywę aksjologii Konstytucji RP. Orzekając w sprawie zgodności określonych aktów normatywnych lub ich części z Konstytucją, Trybunał Konstytucyjny interpretuje przedmiot i wzorzec kontroli, a zatem także Konstytucję RP. Działalność Trybunału w tym zakresie opiera się na koncepcjach autonomii pojęć konstytucyjnych oraz pojęć zastanych, co ma wpływ na rozumienie i postrzeganie tego aktu normatywnego przez jego adresatów.

4. Autonomia pojęć konstytucyjnych

Jedną z podstawowych zasad interpretacji Konstytucji jest ta, zgodnie z którą pojęcia konstytucyjne mają charakter autonomiczny. To znaczy, że przyjęte przez ustawodawcę rozumienie określonego słowa czy wyrażenia nie może być wiążące podczas wykładni Konstytucji. Autonomia ta polega na tym, że nie można tłumaczyć treści aktu wyższego rzędu aktami niżej usytuowanymi w hierarchii²⁰. Zatem znaczenie poszczególnych pojęć zawartych w aktach podkonstytucyjnych,

nawet jeśli zostały one precyzyjnie zdefiniowane w prawie, nie może ustalać treści norm konstytucyjnych. To bowiem przepisy o wyższej pozycji w hierarchii źródeł prawa określają sposób i kierunek interpretacji przepisów niższego rzędu, co wynika z zasady konstytucjonalizmu oraz nadrzędności Konstytucji, zgodnie z artykułem 8 ust. 1 Konstytucji RP.

Trybunał Konstytucyjny wskazuje, że odczytanie sensu i znaczenia przepisu wskazanego jako wzorzec konstytucyjny

¹⁹ J. Trzcíński, *Znaczenie autonomicznej wykładni...*, s. 58.

²⁰ W orzecznictwie TK podkreśla się również, że interpretowanie Konstytucji przy odwoływaniu się do treści pojęć użytych w ustawach byłoby zaprzeczeniem pozycji ustrojowej Konstytucji jako najwyższego prawa Rzeczypospolitej Polskiej (zob. postanowienie z dnia 24 listopada 2004 r., sygn. Ts 57/04, OTK ZU nr 5/B/2004, poz. 300).

(czyli przepisu konstytucyjnego) musi być dokonane w świetle pojęć, instytucji i mechanizmów samej Konstytucji²¹. Dzieje się tak dlatego, że pojęcia konstytucyjne nie są mechaniczną transpozycją konstrukcji normatywnych istniejących na gruncie ustawodawstwa zwykłego. To znaczy, że nawet jeśli uzna się, że w celu ustalenia zakresu pojęć konstytucyjnych mają znaczenie tradycyjne, podstawowe założenia gałęzi prawa, w ramach której znajdują się odpowiedniki pojęć konstytucyjnych, to mogą one wyznaczać jedynie ogólne punkty odniesienia dla konkretnych, często zróżnicowanych rozwiązań normatywnych. Rozwiązania te mogą bowiem odbiegać od modelowego założenia przyjmowanego na gruncie danej gałęzi prawa²².

Trybunał Konstytucyjny stwierdził też, że „przy wykładni pojęć konstytucyjnych definicje formułowane w aktach niższego rzędu nie mogą mieć znaczenia wiążącego i przesądzającego o sposobie

ich interpretacji. Jak wielokrotnie podkreślano w orzecznictwie Trybunału, pojęcia konstytucyjne mają charakter autonomiczny wobec obowiązującego ustawodawstwa. Oznacza to, że znaczenie poszczególnych terminów przyjęte w ustawach nie może przesądzać o sposobie interpretacji przepisów konstytucyjnych, albowiem wówczas zawarte w nich gwarancje utraciłyby jakikolwiek sens. Przeciwnie, to normy konstytucyjne winny narzucać sposób i kierunek wykładni przepisów innych ustaw. Punktem zaś wyjścia dla wykładni konstytucji jest ukształtowane historycznie i ustalone w doktrynie prawa rozumienie pojęć użytych w tekście tego aktu prawnego”²³.

J. Trzeciński podkreśla, że wykładni pojęć konstytucyjnych należy dokonywać na podstawie Konstytucji i kontekstu, w którym to pojęcie występuje, a także przy uwzględnieniu systemu konstytucyjnych wartości, którym wykładana instytucja ma służyć²⁴.

²¹ Zob. o autonomii pojęć konstytucyjnych w wyrokach TK z dnia 14 marca 2000 r., sygn. P 5/99, OTK ZU nr 2/2000, poz. 60; 7 lutego 2001 r., sygn. K 27/00, OTK ZU nr 2/2001, poz. 29; 27 kwietnia 2005 r., sygn. P 1/05, OTK ZU nr 4/A/2005, poz. 42; 27 maja 2008 r., sygn. SK 57/06, OTK ZU nr 4/A/2008, poz. 63; 14 października 2008 r., sygn. SK 6/07, OTK ZU nr 8/A/2008, poz. 137; 25 lipca 2013 r., sygn. P 56/13, OTK ZU nr 6/A/2013, poz. 85.

²² Zob. wyrok TK z dnia 23 września 2003 r., sygn. K 20/02, OTK ZU nr 7/A/2003, poz. 76.

²³ Zob. wyroki TK z dnia 27 kwietnia 2005 r., sygn. P 1/05, OTK ZU nr 4/A/2005, poz. 42; 14 marca 2000 r., sygn. P 5/99, OTK ZU nr 2/2000, poz. 60, 10 maja 2000 r., sygn. K 21/99, OTK ZU nr 4/2000, poz. 109; 7 lutego 2001 r., sygn. K 27/00, OTK ZU nr 2/2001, poz. 29.

²⁴ J. Trzeciński, *Znaczenie autonomicznej wykładni...*, s. 57.

Tymczasem nie zawsze interpretacja Konstytucji RP uwzględnia wyżej wskazane reguły, zwłaszcza wtedy, gdy pojęcia konstytucyjne – choć autonomiczne – odnoszą się do ustalonych w prawie kategorii takich jak np. własność, dziedziczenie, wyłączenie, przepadek, dług publiczny, wybory, związek zawodowy, ustawa, szkoda, odszkodowanie, zawód zaufania publicznego itp. Z tego względu zdarza się, że próbuje dokonywać się wykładni Konstytucji RP poprzez definicje ustawowe, co może prowadzić

do niepewności co do treści prawa, a jednocześnie wprowadzać w błąd co do wynikającego z konstytucji standardu ochrony. Ma to znaczenie w szczególności przy kształtowaniu kwestii dotyczących wolności, praw i obowiązków człowieka i obywatela, a także ingerencji w przysługujące jednostce uprawnienia. Z tego względu ważne jest, by dokonując interpretacji Konstytucji RP działać w sposób systemowy, a także uwzględnić kategorię tzw. pojęć zastanych.

5. Pojęcia zastane

Obok autonomii pojęć konstytucyjnych, podczas wykładni przepisów Konstytucji RP Trybunał posługuje się koncepcją pojęć zastanych²⁵. Opiera się ona na stanowisku, że w konstytucyjnych pojęciach o podstawowym znaczeniu często występują konstrukcje będące częścią dorobku cywilizacyjnego. Koncepcja pojęć zastanych ma praktyczne znaczenie w podczas interpretacji Konstytucji.

Pojęcia zastane są to takie pojęcia czy wyrażenia, które z uwagi na ich wcześniejsze zastosowanie w innych aktach prawnych lub praktyce mają utrwalone znaczenie, wykraczające poza

to, co mogłoby wynikać z wykładni literalnej²⁶. Zgodnie z orzecznictwem Trybunału Konstytucyjnego, Konstytucja RP, nie ustalając znaczenia wielu zastosowanych w niej pojęć, nawiązuje do ich dotychczasowego rozumienia, które wynika z tradycji, doktryny i orzecznictwa oraz ze sposobu rozumienia w prawie dotychczas obowiązującym²⁷. Jest to więc znaczenie, jakie od dawna ukształtowało się w Polsce na tle poglądów doktryny i orzecznictwa²⁸. Należy przy tym zwrócić uwagę, że uwzględnianiu pojęć zastanych, odwołujących się zwłaszcza do wartości²⁹ i konstytucyjnych klauzul generalnych, sprzyjają odwoływania się

²⁵ Zob. S. Rozmaryn, *Konstytucja jako ustawa zasadnicza Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej*, Warszawa 1967, s. 115–116, który stwierdził, że „ustawodawca konstytucyjny może i musi również operować takimi pojęciami prawnymi, które oznaczają pewne wykształcone już poprzednio instytucje. Chodzi tylko o to, aby używać pojęć o treści dostatecznie określonej [...]. Wszelka interpretacja norm konstytucyjnych musi więc nawiązywać — w braku odmiennych, wyraźnych wskazań — do tego «pojęciowego jądra», a więc — *sit venia verbo* — do «istoty» danej instytucji tak, jak ją zastał ustawodawca konstytucyjny”. Zob. też R. Piotrowski, *Pojęcia zastane w Konstytucji RP. Dylematy teorii i praktyki*, [w:] *Źródła prawa. Teoria i praktyka*, red. T. Giaro, Warszawa 2016.

²⁶ Do koncepcji pojęć zastanych odwoływał się również Trybunał Konstytucyjny, który musiał dokonywać wykładni wzorców kontroli np. dotyczących związków zawodowych, decentralizacji władzy, czy odpowiedzialności odszkodowawczej. Zob. wyroki TK z dnia 7 marca 2000 r., sygn. K 26/98, OTK ZU nr 2/2000, poz. 5; 16 stycznia 2001 r., sygn. P 5/00, OTK ZU nr 1/2001, poz. 1; 25 listopada 2002 r., sygn. K 34/01, OTK ZU nr 6/A/2002, nr 6, poz. 84.

²⁷ Zob. wyrok TK z dnia 18 lutego 2003 r., sygn. K 24/02, OTK ZU nr 2/A/2003, poz. 11.

²⁸ Zob. L. Garlicki, *Polskie prawo konstytucyjne. Zarys wykładu*, Warszawa 2015, s. 131; zob. też wyrok TK z dnia 19 czerwca 2018 r., sygn. K 47/14, OTK ZU A/2018, poz. 40.

²⁹ Zob. P. Winczorek, *Konstytucja i wartości*, [w:] *Charakter i struktura norm Konstytucji*, red. J. Trzciński, Warszawa 1997, s. 41.

Trybunału Konstytucyjnego do swoich wcześniejszych orzeczeń. W ten sposób tworzy się określona linia orzecznicza, która powoduje, że określone wyrazy, sformułowania czy wyrażenia konstytucyjne funkcjonują w obrocie prawnym w rozumieniu nadanymi im przez Trybunał Konstytucyjny. Dochodzi do tego również przy wykorzystaniu techniki interpretacji Konstytucji RP z wykorzystaniem pojęć zastanych.

K. Riedl, po przeanalizowaniu orzecznictwa Trybunału Konstytucyjnego, zaproponował warunki zastosowania koncepcji pojęć zastanych. Wśród warunków koniecznych do uznania pojęcia za zastane zaliczył: brak wyczerpującego zdefiniowania w samej Konstytucji, występowanie pojęcia w okresie przedkonstytucyjnym, długotrwałość, ugruntowanie i jednolitość pojęcia, tj. zastana treść³⁰. Należy uznać, że mogą to być przydatne wyznaczniki w procesie oceny, na ile dane pojęcie konstytucyjne ma charakter zastany, a na ile trzeba je traktować jako autonomiczne. Jednocześnie jednak należy stwierdzić, że wprowadzenie kategorii pojęć zastanych zaburza perspektywę autonomicznej wykładni Konstytucji i w niektórych sytuacjach

praktyce powoduje, że Konstytucja jest interpretowana poprzez ustawy, a to nie jest zgodne z zasadą nadrzędności tego aktu normatywnego.

To znaczy, że nawet działając w granicach swobody interpretacyjnej, Trybunał Konstytucyjny nie może postępować arbitralnie, w oderwaniu od konstytucyjnych przesłanek ustalania znaczenia pojęć zastanych, którymi są przepisy dające wyraz założonym ideom ustrojowym lub zawierające pojęcia zastane. Musi respektować otoczenie normatywne Konstytucji RP i wszystkie inne zasad konstytucyjne. W przeciwnym razie jego działania może być odebrane jako instrumentalne i wymierzone przeciwko Konstytucji.

Tymczasem interpretacja dokonywana przez Trybunał Konstytucyjny, choć nie ma charakteru formalnego, bo nikt nie upoważnił tego organu do dokonywania wykładni legalnej ani przedmiotu, ani wzorca kontroli, wpływa na rozumienie pojęć konstytucyjnych, a co za tym idzie również standardów wynikających z norm zawartych w Konstytucji RP, które mogą zostać ukształtowane wbrew duchowi tego aktu oraz wartościom, na których został on ustanowiony.

³⁰ Zob. K. Riedl, Koncepcja pojęć zastanych w orzecznictwie Trybunału Konstytucyjnego, „Przegląd Sejmowy” 2015, nr 5, s. 96.

6. Podsumowanie

Wskazane powyżej ustalenia potwierdzają, że autonomia pojęć konstytucyjnych jest tematem niezwykle istotnym z punktu widzenia budowania zaufania obywateli do państwa i stanowionego przez nie prawa. Konstytucja jako najważniejszy akt normatywny określający zasady funkcjonowania państwa wpływa na rozumienie i definicje kluczowych pojęć w ramach tego porządku. Spójność i klarowność tych pojęć są niezbędne dla utrzymania zaufania obywateli do państwa i prawa.

Autonomia pojęć konstytucyjnych oznacza, że definicje tych pojęć nie mogą być narzucane przez akty niższego rzędu, nawet jeśli w tych aktach są one precyzyjnie określone. To zasada, która wynika z charakteru Konstytucji jako aktu o najwyższej mocy prawnej w państwie. Pojęcia konstytucyjne muszą być zatem być rozumiane w kontekście Konstytucji i jej wartości, a nie ściśle według definicji zawartych w innych aktach prawnych. Taka autonomia ma na celu ochronę integralności i spójności Konstytucji. Jej celem jest też zagwarantowanie, że nie zostaną one podważone przez zmienne okoliczności czy manipulacje polityczne.

Zasada nadrzędności Konstytucji, zawarta w art. 8 ust. 1 Konstytucji RP,

jest kluczowa w kontekście wykładni pojęć konstytucyjnych. Konstytucja ma pierwszeństwo przed innymi aktami normatywnymi, co oznacza, że wszystkie inne akty prawne muszą być z nią zgodne. Jest to kluczowy element w zapewnieniu spójności prawa i budowania zaufania obywateli. Konstytucja RP zajmuje bowiem wyjątkową pozycję w hierarchii źródeł prawa. Stanowi ona fundament porządku prawnego i politycznego państwa. Zasady i wartości zawarte w Konstytucji są nadrzędne wobec innych aktów prawnych. Dlatego wykładnia Konstytucji musi uwzględniać jej specyfikę, w tym autonomię pojęć konstytucyjnych. To oznacza, że pojęcia te nie mogą być definiowane lub interpretowane na sposób sprzeczny z duchem Konstytucji.

Sądy i trybunały, a zwłaszcza Trybunał Konstytucyjny, pełnią kluczową rolę w interpretacji pojęć autonomicznych. To one mają za zadanie wyjaśnić znaczenie tych pojęć w kontekście Konstytucji oraz chronić ich autonomię przed ewentualnymi próbami manipulacji czy nadużycia. Orzecznictwo sądów i trybunałów jest zatem istotnym źródłem wyjaśniającym, w jaki sposób pojęcia te mają być rozumiane w różnych sytuacjach.

Zasada autonomii pojęć konstytucyjnych ma duże znaczenie dla obywateli, a szerzej dla adresatów norm prawnych. Precyzyjne i spójne pojęcia konstytucyjne ułatwiają zrozumienie wolności, praw i obowiązków człowieka i obywatela oraz zapewniają pewność prawa. To z kolei ma wpływ na jakość legislacji i skuteczność systemu prawnego, co przekłada się na budowanie zaufania obywateli do państwa prawnego jako gwaranta ich praw i wolności. Realizuje zatem zasadę lojalności.

Autonomia pojęć konstytucyjnych umożliwia elastyczność systemu prawnego. Pozwala dostosowywać prawo do zmieniających się realiów społecznych i kulturowych. Jednocześnie unika nadmiernego sztywnienia i nadmiernego rozprzestrzeniania się szczegółowych definicji w samym tekście Konstytucji.

Niezależnie od licznych zalet autonomii pojęć konstytucyjnych, istnieją również wyzwania. Konieczne jest zapewnienie spójności i przewidywalności prawa, przy jednoczesnym zachowaniu elastyczności. Dylematy wynikające z koncepcji pojęć zastanych oraz zmieniających się realiów społecznych również muszą być uwzględnione w procesie wykładni.

Autonomia pojęć konstytucyjnych stanowi ważny element budowania

zaufania obywateli do państwa i prawa. Jednak jej zachowanie wymaga uwzględnienia zasady nadrzędności Konstytucji oraz znaczenia sądów i trybunałów, zwłaszcza Trybunału Konstytucyjnego w interpretacji tych pojęć. Autonomia pojęć konstytucyjnych pozwala na elastyczność prawa i jego dostosowywanie do zmieniających się okoliczności, jednocześnie chroniąc integralność i spójność Konstytucji oraz wartości, na których się opiera. Zaufanie obywateli i przestrzeganie zasad rządów prawa pozostają kluczowe w procesie interpretacji pojęć konstytucyjnych.

Autonomia pojęć konstytucyjnych wpływa istotnie na zaufanie obywateli do państwa i stanowionego przez nie prawa poprzez kilka kluczowych mechanizmów. Po pierwsze, autonomia pojęć konstytucyjnych oznacza, że kluczowe definicje i zasady określone w Konstytucji nie mogą być dowolnie zmieniane przez akt niższego rzędu, co buduje pewność prawa. Obywatele wiedzą, że ich fundamentalne prawa, takie jak wolność czy godność, są chronione na mocy Konstytucji i nie mogą być arbitralnie naruszane. To zwiększa ich zaufanie do państwa jako gwaranta tych praw. Po drugie, autonomia pojęć konstytucyjnych daje sądom, zwłaszcza Trybunałowi Konstytucyjnemu, rolę interpretacji i ochrony tych pojęć. Sądy muszą tłumaczyć te pojęcia w duchu Konstytucji.

tucji, co zapewnia spójność i zgodność prawa z wartościami konstytucyjnymi. To buduje zaufanie obywateli do sądownictwa jako straży praworządności. Po trzecie, autonomia pojęć konstytucyjnych pozwala na elastyczność prawa. Obywatele widzą, że Konstytucja może dostosowywać się do zmieniających się realiów społecznych i technologicznych. To zwiększa zaufanie do państwa jako instytucji, która potrafi reagować na potrzeby społeczeństwa.

W rezultacie, autonomia pojęć konstytucyjnych wpływa na zaufanie obywateli do państwa i prawa, budując pewność prawa, ochronę praw obywatelskich, spójność prawa oraz elastyczność systemu prawnego. Obywatele widzą, że państwo działa w zgodzie z wartościami konstytucyjnymi, co wzmacnia ich zaufanie do instytucji państwowych.

Bibliografia

Źródła prawa

Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz. U. Nr 78 poz. 483, ze zm.; Konstytucja RP).

Orzecznictwo

Orzeczenie TK z dnia 2 marca 1993 r., sygn. K 9/92, OTK ZU nr 1/1993, poz. 6.

Wyrok TK z dnia 25 listopada 1997 r., sygn. K 26/97, OTK ZU nr 5/-/6/1997, poz. 64.

Wyrok TK z dnia 13 kwietnia 1999 r., sygn. K 36/98, OTK ZU nr 3/1999, poz. 40.

Wyrok TK z dnia 20 grudnia 1999 r., sygn. K 4/99, OTK ZU nr 1/1999, poz. 165.

Wyrok TK z dnia 11 stycznia 2000 r., sygn. K 7/99, OTK ZU nr 1/2000, poz. 2.

Wyrok TK z dnia 7 marca 2000 r., sygn. K 26/98, OTK ZU nr 2/2000, poz. 5.

Wyrok TK z dnia 14 marca 2000 r., sygn. P 5/99, OTK ZU nr 2/2000, poz. 60.

Wyrok TK z dnia 10 maja 2000 r., sygn. K 21/99, OTK ZU nr 4/2000, poz. 109.

Wyrok TK z dnia 14 czerwca 2000 r., sygn. P 3/00, OTK ZU nr 5/2000, poz. 138.

Wyrok TK z dnia 24 października 2000 r., sygn. SK 7/00, OTK ZU nr 7/2000, poz. 256.

Wyrok TK z dnia 16 stycznia 2001 r., sygn. P 5/00, OTK ZU nr 1/2001, poz. 1.

Wyrok TK z dnia 31 stycznia 2001 r., sygn. P 4/99, OTK ZU nr 1/2001, poz. 5.

Wyrok TK z dnia 25 listopada 2002 r., sygn. K 34/01, OTK ZU nr 6/A/2002, nr 6, poz. 84.

Wyrok TK z dnia 19 grudnia 2002 r., sygn. K 33/02, OTK ZU nr 7/A/2002, poz. 97.

Wyrok TK z dnia 18 lutego 2003 r., sygn. K 24/02, OTK ZU nr 2/A/2003, poz. 11.

Wyrok TK z dnia 23 września 2003 r., sygn. K 20/02, OTK ZU nr 7/A/2003, poz. 76.

Postanowienie z dnia 24 listopada 2004 r., sygn. Ts 57/04, OTK ZU nr 5/B/2004, poz. 300.

Wyrok TK z dnia 15 lutego 2005 r., sygn. K 48/04, OTK ZU nr 2/A/2005, poz. 15.

Wyrok TK z dnia 27 kwietnia 2005 r., sygn. P 1/05, OTK ZU nr 4/A/2005, poz. 42.

Bibliografia

Wyrok TK z dnia 28 października 2009 r. sygn. Kp 3/09, OTK ZU nr 9/A/2009, poz. 138.

Wyrok TK z dnia 27 maja 2008 r., sygn. SK 57/06, OTK ZU nr 4/A/2008, poz. 63.

Wyrok TK z dnia 14 października 2008 r., sygn. SK 6/07, OTK ZU nr 8/A/2008, poz. 137.

Wyrok TK z dnia 19 listopada 2008 r., sygn. Kp 2/08, OTK ZU nr 9/A/2008, poz. 157.

Wyrok TK z dnia 20 stycznia 2009 r., P 40/07, OTK ZU nr 1/A/2009, poz. 4.

Wyrok TK z dnia 24 lutego 2010 r., sygn. K 6/09, OTK ZU nr 2/A/2010, poz. 15.

Wyrok TK z dnia 25 lipca 2013 r., sygn. P 56/13, OTK ZU nr 6/A/2013, poz. 85.

Wyrok TK z dnia 13 listopada 2013 r., sygn. K 2/12, OTK ZU nr 10/A/2012, poz. 12.

Wyrok TK z dnia 29 września 2014 r., sygn. K 49/12, OTK ZU nr 8/A/2014, poz. 94.

Wyrok TK z dnia 19 czerwca 2018 r., sygn. K 47/14, OTK ZU A/2018, poz. 40.

Literatura

Garlicki L., *Polskie prawo konstytucyjne. Zarys wykładu*, Warszawa 2015.

Minich D., *Wykładnia konstytucji a wykładnia prawa w zgodzie z konstytucją*, [w:] *Jurisprudencja 2. Integracja zewnętrzna i wewnętrzna nauk prawnych* cz. 1, red. M. Zirk-Sadowski, B. Wojciechowski, T. Bekrycht, Łódź 2014.

Piotrowski R., *Pojęcia zastane w Konstytucji RP. Dylematy teorii i praktyki*, [w:] *Źródła prawa. Teoria i praktyka*, red. T. Giaro, Warszawa 2016.

Riedl K., *Koncepcja pojęć zastanych w orzecznictwie Trybunału Konstytucyjnego*, „Przegląd Sejmowy” 2015, nr 5.

Rozmaryn S., *Konstytucja jako ustawa zasadnicza Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej*, Warszawa 1967.

Sokolewicz W., *Komentarz do art. 159*, [w:] *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, t. I, red. L. Garlicki, Warszawa 1999.

Bibliografia

Sokolewicz W., *O osobliwościach wykładni przepisów konstytucyjnych*, [w:] *Państwo prawa i prawo karne. Księga jubileuszowa Profesora Andrzeja Zolla*, red. P. Kardas, T. Sroka, W. Wróbel, Warszawa 2012.

Skrenty Ż., *Zaufanie obywateli do organów władzy publicznej w świetle orzecznictwa sądowego i poglądów doktryny*, „*Studia Lubuskie*” 2013, Tom IX.

Trzeciński J., *Znaczenie autonomicznej wykładni konstytucji na przykładzie orzecznictwa sądów administracyjnych*, [w:] *Wykładnia konstytucji. Aktualne problemy i tendencje*, red. M. Smolak, Warszawa 2016.

Tuleja P., *Podstawowe problemy związane z interpretacją Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej w orzecznictwie Trybunału Konstytucyjnego*, [w:] *Księga XX-lecia orzecznictwa Trybunału Konstytucyjnego*, red. M. Zubik, Warszawa 2006.

Winczorek P., *Konstytucja i wartości*, [w:] *Charakter i struktura norm Konstytucji*, red. J. Trzeciński, Warszawa 1997.

Wronkowska S., *O niektórych osobliwościach konstytucji i jej interpretacji*, [w:] *Wykładnia konstytucji. Aktualne problemy i tendencje*, red. M. Smolak, Warszawa 2016.

Zirk-Sadowski M., *Tożsamość konstytucyjna sądów administracyjnych*, [w:] *Wykładnia konstytucji. Aktualne problemy i tendencje*, red. M. Smolak, Warszawa 2016.

